

جمعیت و شاخصهای اقتصادی

چالش‌ها و فرصت‌های اقتصادی

پنجره جمعیت

ریشه کنونی بحران اقتصادی غرب چیست؟

یکی از عوامل اصلی رکود اقتصادی کنونی در غرب که نمودها و علائم آن در بسیاری از کشورهای اروپائی و آمریکای شمالی از اواخر دهه ۱۹۹۰ مشخص بود، تجربه تغییرات و کاهش جمعیتی در این کشورها طی ۵۰ سال گذشته قلمداد شده است.

از نگاه جمعیت‌شناسی، یک جمعیت در حال رشد و جوان احتیاج بیشتری به کالا و خدمات دارد.

افزایش تقاضا برای امکانات، مسکن، املاک و مستغلات در این جوامع بیشتر می‌شود.

با افزایش نیازهای متعدد جمعیت در حال رشد، باید مردم بیشتری هم بکار گرفته شوند تا کالاها، خدمات و نیازهای جمعیتی را تدارک ببینند.

کشورهای اروپائی در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ این وضعیت جمعیتی را تجربه نموده‌اند، اما سال ۲۰۰۰ میلادی با سال‌های پایان **نسل انفجار موالید** (۱۹۶۶-۱۹۴۷) در اروپا مقارن بود.

کاهش باروری عامل بحران اقتصادی

در واقع سطح باروری نسل انفجار موالید (Baby Boom) بسیار کمتر از والدین شان بود و لذا بازار با **سیر نزولی و کاهنده تقاضا** مواجه شد، جمعیت متقاضی کالاهای اساسی از جمله مسکن وامکانات رفاهی کاهش یافت و این تغییر جمعیتی از دیدگاه برخی جمعیت شناسان و اقتصاددانان به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در ایجاد بحران اقتصادی قرن اخیر در اقتصاد آمریکا و اروپا قلمداد شده است.

تعادل جمعیت

برخی از جمعیت شناسان، ایجاد بهترین تعادل ممکن بین منابع و جمعیت را ملاک تعیین حد مناسب جمعیت می‌دانند و می‌گویند در شرایط زیر می‌توان به حد مناسبی از جمعیت دسترسی پیدا کرد:

۱. تمام افراد فعال جامعه در مشاغل مختلف اقتصادی جذب شده باشند.
۲. کلیه آحاد جامعه دارای سطح متوسطی از زندگی باشند به این معنی که هر فرد بتواند روزانه ۲۵۰۰ کالری در اختیار داشته باشد. همچنین بتواند بعد از تأمین مواد غذایی مقداری از درآمد خود را که دست کم ۵۰ درصد کل عایدی‌اش باشد در زمینه‌هایی غیر از احتیاجات غذایی به مصرف برساند.

۳. منابع کشور بدون تخریب اقتصادی و به طور منطقی و متناسب مورد بهره‌برداری قرار بگیرد.

در زمینه رسیدن به نقطه تعادلی جمعیت، همواره دو ملاک اساسی وجود دارد، که همواره باید به این دو مسئله توجه داشت:

الف) حجم و رشد مطلوب جمعیت:

• به این مسئله می‌پردازد که چه تعداد و چه رشدی برای جمعیت یک جامعه مطلوب به نظر می‌رسد، از نظر اقتصادی ملاک عمل برای تعیین رشد مطلوب جمعیتی، نرخ رشد تولید سرانه است (نرخ رشد تولید سرانه برابر است با نرخ رشد تولید منهای نرخ رشد جمعیت).

• بر مبنای الگوی رشد اقتصادی رستو یکی از خصوصیات مرحله تکامل اقتصادی افزونی نرخ رشد تولید بر نرخ رشد جمعیت ذکر شده است و از آن بعنوان درونی رشد اقتصادی نام می‌برد.

ظرفیت جمعیتی

این مفهوم به تعداد جمعیتی اشاره دارد که یک محیط طبیعی با تمام خصوصیاتش، بطور کامل از نظر نیازها تأمین کند،
ظرفیت و توان جمعیتی هر کشوری را می توان با توجه به منابع و امکانات مختلفی چون:

۱. زمینهای قابل کشت،
۲. حاصل خیزی خاک،
۳. میزان بارندگی،
۴. معادن و ذخایر زیر زمینی،
۵. میزان توسعه صنعتی و تکنولوژیک مشخص کرد.

تراکم حسابی

تراکم حسابی یعنی تعداد افراد ساکن در واحد سطح (تراکم جمعیت رابطه ی نسبت بین انسان و زمین را بیان می کند)

- در حال حاضر تراکم حسابی جمعیت در ایران برابر ۴۳ نفر در هر کیلومتر مربع می باشد.
- تراکم حسابی جمعیت در آسیا در سال ۲۰۰۰ برابر ۱۲۰ نفر در هر کیلومتر مربع است.
- در ارمنستان و آذربایجان تراکم جمعیتی نزدیک به ۱۰۰ نفر در هر کیلومتر مربع است، در ژاپن نزدیک به ۳۳۹ نفر و در کره شمالی ۱۹۷ نفر
- در انگلستان ۲۵۵ نفر و آلمان ۲۲۹ نفر و در هلند ۴۰۴ در هر کیلومتر مربع است.

• لذا **ایران** در مقایسه با کشورهای
آسیایی جزء کشورهای کم تراکم
جمعیتی محسوب می شود و حتی اگر
جمعیت کشور دو برابر هم شود تراکم به
۸۶ نفر در هر کیلومتر مربع خواهد
رسید.

تراکم بیولوژیک جمعیت

از سوی دیگر اگر تراکم بیولوژیک را مبنای محاسبه قرار دهیم.
در حال حاضر تراکم بیولوژیک استان‌های کشور دارای تفاوت‌های عمده‌ای است.

مثلاً تراکم بیولوژیک استان مازندران ۱۶/۱، اصفهان ۵۱/۱، تهران ۶۳/۲، آذربایجان شرقی ۸۱ نفر در هر هکتار زمین قابل کشت است.

بنابراین با توجه به تراکم حسابی و بیولوژیک ذکر شده است.
مشکل کنونی جمعیت ایران توزیع نامتوازن آن و تمرکز حدود ۲۰ درصد جمعیت ایران در کلان شهر تهران می باشد.

جدول داده پیوستگی استانی ایران

نام استان	تراکم
آذربایجان شرقی	۸۱/۰
آذربایجان غربی	۴۲/۱
اردبیل	۴۸/۰
اصفهان	۵۱/۱
ایلام	۱۳/۱
بوشهر	۷۷/۱
تهران	۶۳/۲
چهارمحال و بختیاری	۲۰/۱
خراسان جنوبی	۷۴/۱
خراسان رضوی	۷۱/۱
خراسان شمالی	۰۳/۱
خوزستان	۳۳/۱
زنجان	۶۹/۰
سمنان	۶۴/۱
سیستان و بلوچستان	۴۰/۳

نام استان	تراکم
فارس	۲۸/۱
قزوین	۶۷/۱
قم	۰۱/۲
کردستان	۶۶/۰
کرمان	۸۴/۲
کرمانشاه	۵۵/۰
کهگیلویه و بویراحمد	۵۴/۱
گلستان	۲۶/۱
گیلان	۷۰/۰
لرستان	۸۰/۰
مازندران	۱۶/۱
مرکزی	۹۴/۰
هرمزگان	۸۳/۲
همدان	۱۵/۰
یزد	۰۳/۲

جدول بر حسب پر جمعیت‌ترین کشورها و سهم از جمعیت دنیا

کشور	جمعیت	درصد از جمعیت دنیا	تاریخ محاسبه
چین	۱,۳۵۳,۵۲۰,۰۰۰	%۱۹,۳	اکتبر ۲۰۱۲
هند	۱,۲۱۹,۳۷۰,۰۰۰	%۱۷,۴	اکتبر ۲۰۱۲
ایالات متحده امریکا	۳۱۵,۴۲۵,۰۰۰	%۴,۴۹	اکتبر ۲۰۱۲
روسیه	۱۴۱,۹۱۴,۵۰۹	%۲,۰۲	ژانویه ۲۰۱۰
ایران	۷۶,۳۸۹,۱۳۰	%۱,۰۶	مه ۲۰۱۲
اسرائیل	۷,۶۹۷,۶۰۰	%۰,۱۱	دسامبر ۲۰۱۰

**جدول ذیل بر حسب پر جمعیت ترین کشورها و
تراکم آن بر حسب مساحت اشغال شده**

کشور	جمعیت	منطقه (km) ^۲	منطقه (mi) ^۲	تراکم (km) ^۲	تراکم (mi) ^۲	تاریخ محاسبه
چین	۱,۳۵۳,۵۲۰,۰۰۰	۹,۶۴۰,۸۲۱	۳,۷۲۲,۳۴۲	۱۴۰	۳۶۳	سپتامبر ۷, ۲۰۱۲
هند	۱,۲۱۹,۳۷۰,۰۰۰	۳,۲۸۷,۲۴۰	۱,۲۶۹,۲۱۰	۳۶۸	۹۵۳	March 1, 2011
ایالات متحده امریکا	۳۱۵,۴۲۵,۰۰۰	۹,۸۲۶,۶۷۵	۳,۷۹۴,۱۰۰	۳۲	۸۳	سپتامبر ۷, ۲۰۱۲
روسیه	۱۴۱,۹۱۴,۵۰۹	۱۷,۰۹۸,۲۴۲	۶,۶۰۱,۶۶۸	۸,۳	۲۱	January 1, 2010
ایران	۷۶,۳۸۹,۱۳۰	۱,۶۴۸,۱۹۵	۶۳۶,۳۷۲	۴۵	۱۱۷	۲۰۰۹
اسرائیل	۷,۶۹۷,۶۰۰	۲۰,۷۷۰	۸,۰۲۰	۳۷۱	۹۶۱	December, 2010

تراکم جمعیت کشورهای مختلف جهان

کشور	تراکم
فیلیپین	۲۸۲
ویتنام	۲۴۶
کره شمالی	۱۸۴
نیال	۱۸۴
پاکستان	۱۸۴
جمهوری خلق چین (سرزمین چین)	۱۳۴
تایلند	۱۲۱
اندونزی	۱۲۱
کویت	۱۱۸
ارمنستان	۱۱۲
سوریه	۹۳

کشور	تراکم
بحرین	۹۸۷
بنگلادش	۹۲۶
جمهوریهای چین (تایوان، کوئمو، ماتسو)	۶۲۷
فلسطین	۵۴۵
کره جنوبی	۴۹۱
لبنان	۳۵۴
ژاپن	۳۳۶
هند	۳۶۸
سری لانکا	۲۹۸
آذربایجان	۹۰
ترکیه	۸۶

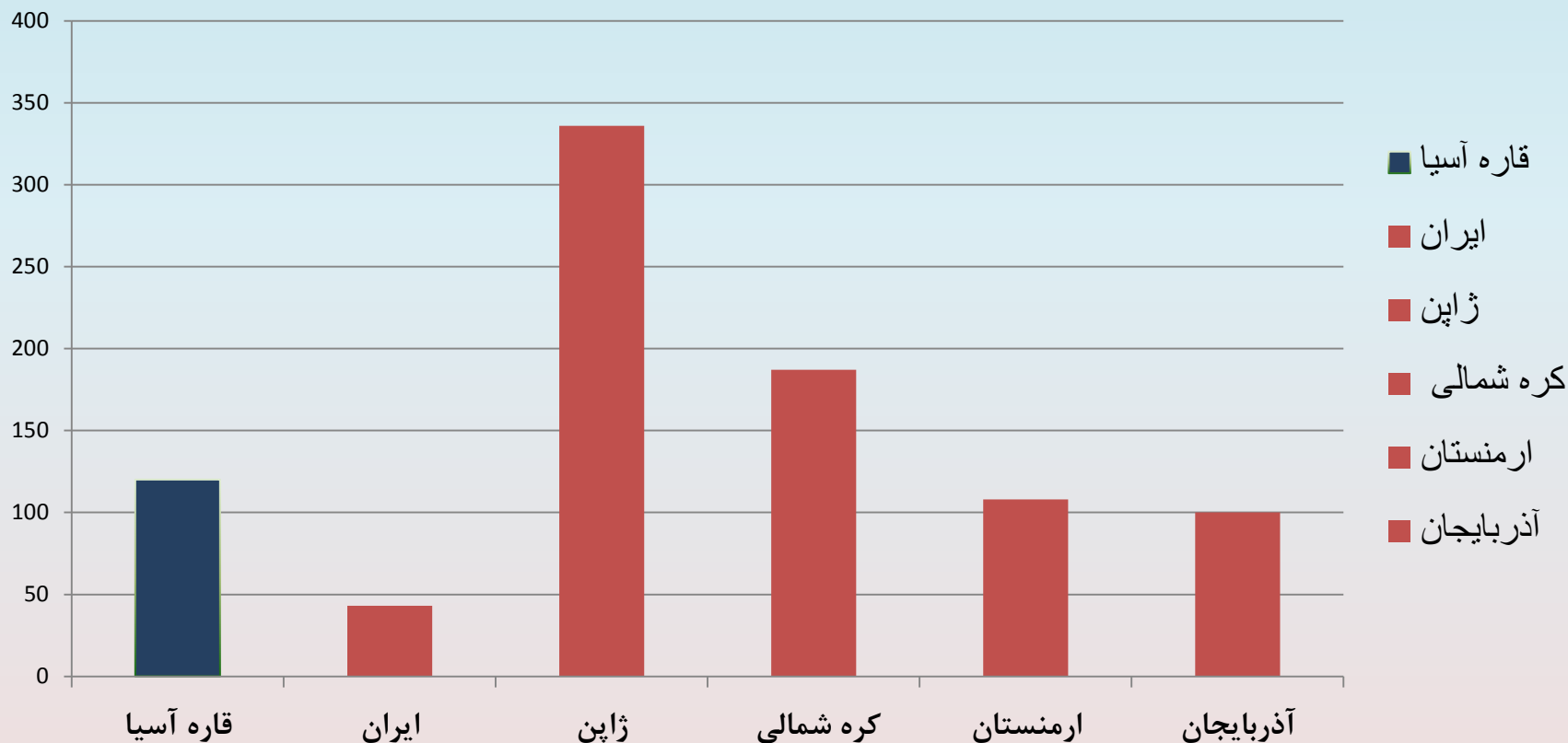
کشور	تراکم
افغانستان	۴۳
ایران	۴۵
یمن	۳۵
امارات متحد عربی	۳۰
لائوس	۲۴
قرقیزستان	۲۴
عمان	۱۳
عربستان سعودی	۱۲
ترکمنستان	۹،۶
روسیه	۸،۳
قزاقستان	۶،۲
مغولستان	۱،۷

کشور	تراکم
گرجستان	۷۱
کامبوج	۷۱
قطر	۶۹
مالزی	۶۹
تیمور شرقی	۶۳
میانمار	۶۲
برونئی	۶۱
اردن	۵۸
ازبکستان	۵۷
عراق	۵۵
تاجیکستان	۴۷
بوتان	۴۵

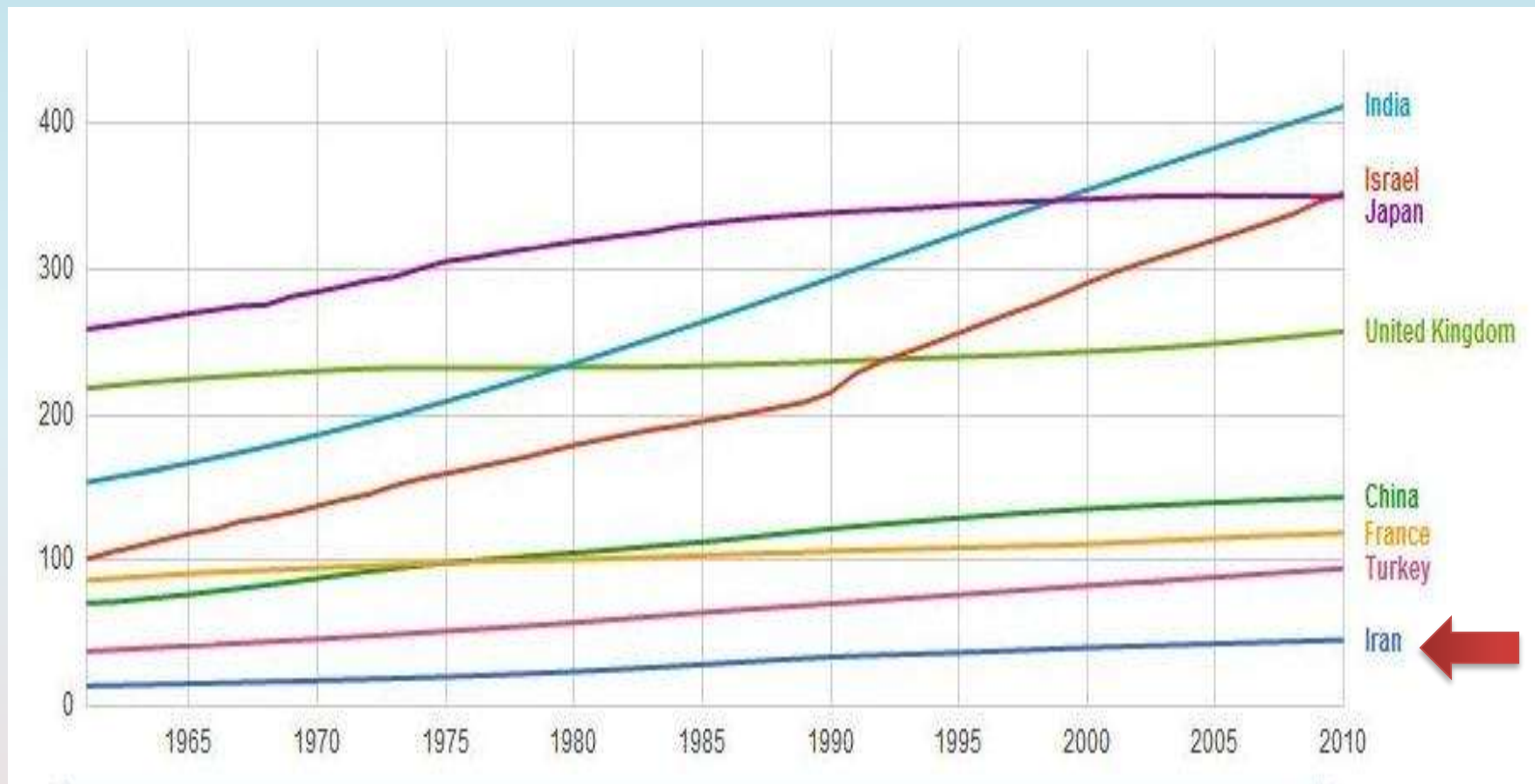
تراکم جمعیت در کیلومتر مربع برای قاره آسیا

تراکم جمعیت در قاره آسیا

تراکم جمعیت در کیلومتر مربع

منبع: بانک جهانی

(ب) توزیع و پراکندگی مطلوب جمعیت:

- **توزیع و پراکندگی مطلوب جمعیت مسئله بسیار مهمی است که بر لزوم سیاست‌های باز توزیع جمعیت در کشور تأیید نموده‌اند.**
- **توزیع و تراکم مطلوب جمعیت دارای ابعاد مختلفی است. از کشوری به کشور دیگر، و از شهری به شهر دیگر متفاوت است.**

مطالعات و تحقیقاتی که صورت گرفته، تراکم بهینه و متناسب برای جمعیت انسانی ابعاد مختلفی به ترتیب زیر خواهد داشت:

- توزیع بهینه فیزیکی جمعیت که عبارت است از تعداد متناسبی از جمعیت ساکن در یک مساحت معین.
- توزیع بهینه اقتصادی جمعیت شامل جمعیتی است که بر اساس پتانسیل های اقتصادی در یک منطقه زندگی می کند.
- توزیع بهینه اجتماعی جمعیت که به مفهوم تعیین بهترین میزان و ترکیب طبقات اجتماعی در یک مجموعه شهری است.
- توزیع بهینه سیاسی – نظامی جمعیت که بهترین ترکیب و تراکم جمعیت بر اساس نیروها و گرایش های سیاسی در منطقه را تعیین می کند.
- توزیع بهینه زیست – محیطی برای جمعیت، بهترین توزیع جمعیتی است که برای محیط زیست و اکولوژی طبیعی کمترین آسیب رسانی را داشته باشد.

در صورتی که اقتصاد کشور در وضعیتی
باشد که بازدهی نهایی نیروی انسانی
مثبت باشد، **افزایش جمعیت** باعث
افزایش تولید ملی خواهد گشت.

نقش نیروی انسانی در توسعه:

• به تعبیر جولیان سایمون، مشکل کشورهای در حال توسعه مانند کشور ما سرعت رشد جمعیت نیست، بلکه کندی رشد اقتصادی است. آنچه مانع این رشد است نه افزایش جمعیت است نه کمبود سرمایه، بلکه شیوه تفکر، ارزشها و عاداتی که مانع بوجود آمدن نظام اقتصادی اجتماعی و سیاسی مناسب با توسعه می‌گردد.

• همچنین به تعبیر عباسی شوازی، **نیروی انسانی** در توسعه یک امر مثبت است ولی این که شما چقدر بتوانید از این نیروی انسانی استفاده کنید، مهم‌تر است، پس مشکل، تعداد نیروی انسانی نیست بلکه این مهم است که چطور از این نیروی انسانی استفاده کرده و آن را مدیریت کنیم.

**تغییرات ساختار سنی و ظهور پدیده پنجره
جمعیتی در ایران:**

پیامدهای اقتصادی و الزامات سیاستی

- امروزه هر کشوری برای رسیدن به رفاه و توسعه همه جانبه ناگزیر به پیش بینی نیازها و امکانات خود و اجرای برنامه های اقتصادی و اجتماعی در جهت تأمین آن نیازها است.
- تحولات جمعیتی تقریباً همه جوانب زندگی و دنیای پیرامون ما را تحت تأثیر قرار داده و اثرات متعددی بر خرده نظام های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی بر جای میگذارد، لذا پویایی شناسی جمعیت، که با بررسی تعیین کننده ها و پیامدهای تغییرات در ساختار، توزیع و رشد جمعیت سروکار دارد، از اهمیت تحقیقاتی سیاستی زیادی برخوردار میباشد.

- بیشتر تمرکز جمعیت شناسی در طول چند دهه گذشته بر پویایی رشد جمعیت بوده و کمتر به ساختارها به ویژه ساختارهای سنی توجه شده است.
- اگر روندهای جدید گذارهای ساختار سنی در ایران به درستی مدیریت شود و سیاست‌های مناسب و مؤثر اتخاذ شود، می‌تواند زمینه بهره‌برداری از پنجره فرصت جمعیتی را فراهم آورده و ابعاد مختلف توسعه ای را بهبود بخشد.

طبق رویکرد چرخه زندگی اقتصادی:

- جریان درآمدی یک فرد در ابتدا و اواخر عمر نسبتاً پایین و کم مقدار است. از طرف دیگر، این فرد میتواند انتظار داشته باشد که سطوح مصرفی وی در تمام دوران عمر ثابت یا اینکه روند خفیف افزایشی داشته باشد.
- در سال های اولیه زندگی، فرد وام گیرنده خالصی است و در سال های میانی عمر مقداری از درآمد را پس انداز می کند تا بدهی های قبلی خود را تأدیه نموده و مقداری را هم به دوران کهولت و پیری اختصاص دهد و در سال های اواخر عمر، فرد پس انداز منفی دارد.

بدین ترتیب، با توجه به الگوی چرخه زندگی
اقتصادی و تغییرات ساختار سنی، یک کشور
ممکن است شرایط اقتصادی متفاوتی را
مدیریت کند، بسته به اینکه کدام گروه بزرگ
سنی؛ **کودکان، بزرگسالان یا سالمندان**
سهم و رشد غالب جمعیتی را دارند.

علت استفاده از مفهوم پنجره جمعیت

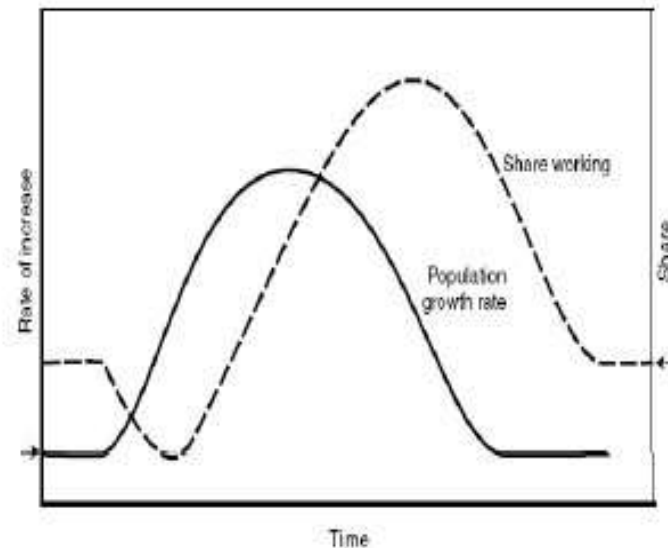
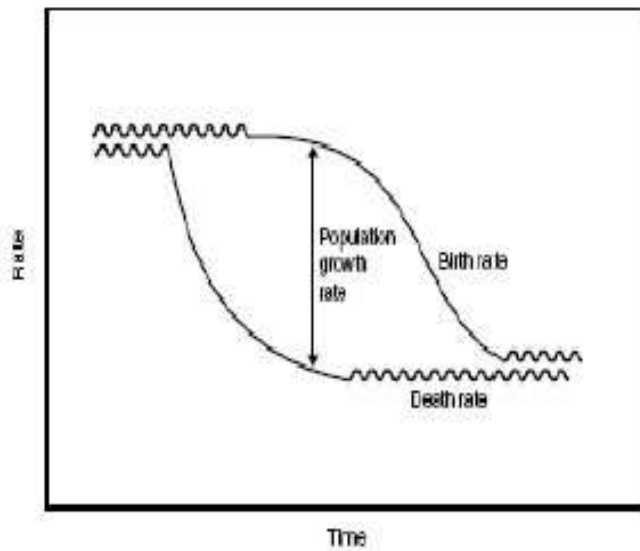
کشورهای در حال توسعه، در حال تجربه کردن یک **پنجره جمعیتی** هستند که می‌تواند بطور بالقوه فرصت باشد.

یعنی:

پنجره جمعیتی بیشتر یک "**امکان بالقوه**" را نشان می‌دهد، در حالی که برخی مفاهیم نظیر سود، موهبت جمعیتی بیشتر ناظر بر امکان بالفعل و افزایش در میزان رشد اقتصادی ناشی از افزایش در سهم جمعیت در سنین کار و فعالیت است.

گذار جمعیتی، رشد و ساختار سنی جمعیت

- در بستر گذار جمعیتی دو فاز کلی گذار از هم متمایز می‌شود؛
۱- گذار مرگ و میر و ۲- گذار باروری
- در بستر گذار جمعیتی، همانطور که در نمودار زیر آمده، رشد کل جمعیت موقتاً دچار افزایش شده و سپس بطور تدریجی کاهش می‌یابد، همین فرایند اما با تأخیر برای رشد جمعیت در سنین فعالیت (۱۵ تا ۶۴ سال) رخ میدهد.

منبع: براساس بلوم و ویلیامسون، ۱۹۹۸؛ بلوم و همکاران ۲۰۰۰ و ۲۰۰۳.

• بر اساس دو عنصر کلیدی تغییرات جمعیتی یعنی میزانهای موالید و مرگومیر مدل گذار جمعیتی فرمول‌بندی و طراحی شده است.

• قبل از شروع گذار جمعیتی، زندگیها کوتاه، موالید زیاد، رشد جمعیت کند و کم و جمعیت ساختاری جوان دارد. در بستر گذار جمعیتی، ابتدا مرگومیر و سپس باروری کاهش یافته، در نتیجه میزانهای رشد جمعیت ابتدا افزایش سریعی داشته و سپس دوباره کاهش می‌یابد.

**با حرکت به سمت باروری پایین و زندگی طولانی یک جمعیت
سالخورده شکل خواهد گرفت.**

گذار ساختار سنی شامل چهار مرحله متمایز است که با افزایش چشمگیر جمعیت در یکی از گروههای سنی خاص مشخص میشود؛
۱. فاز کودکی ۲. فاز جوانی ۳. فاز بلوغ جمعیت ۴. فاز سالمندی

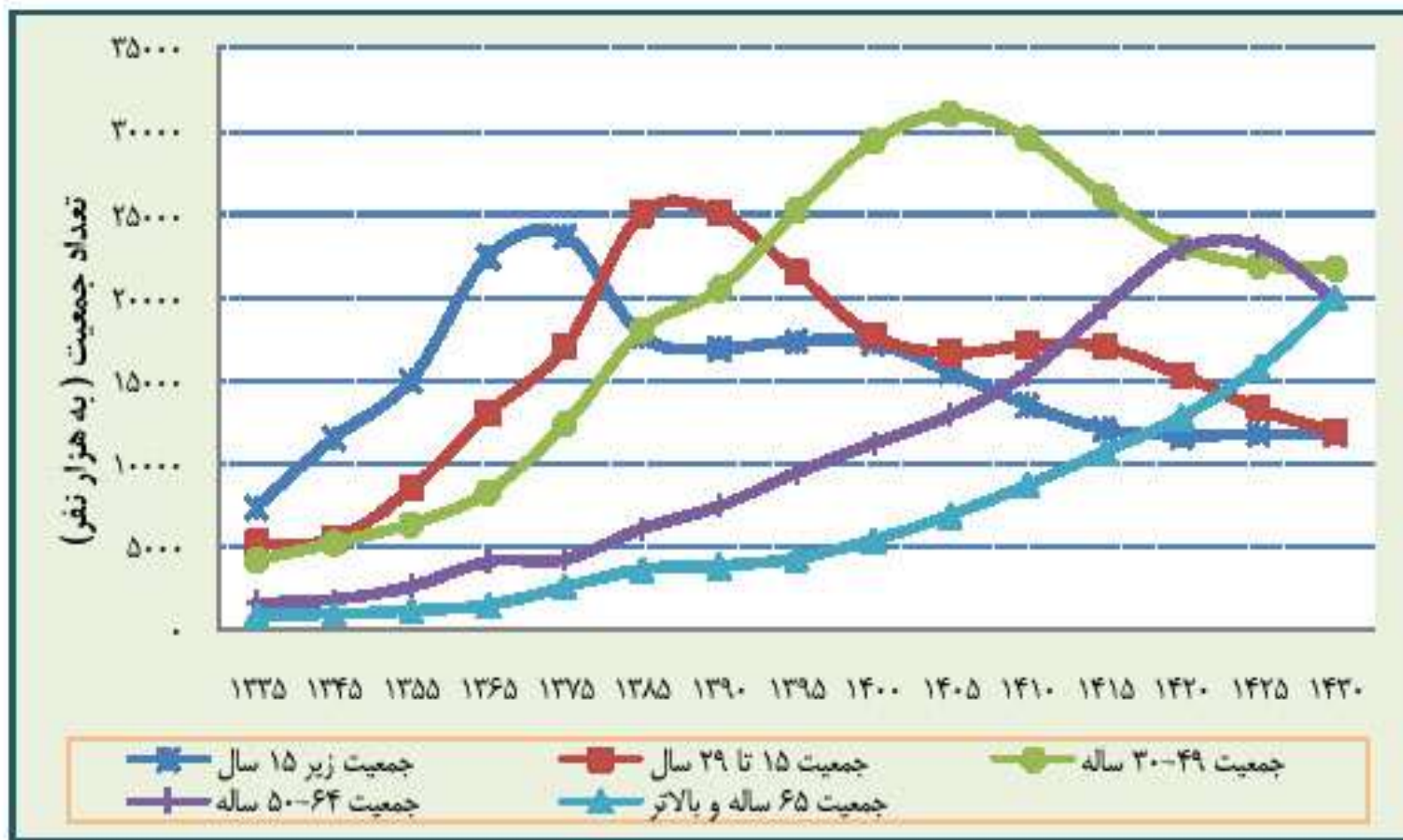
- **اولین فاز، یعنی فاز کودکی، زمانی رخ میدهد که کاهش میزانهای مرگ در طول مرحله اول گذار جمعیتی، افزایش در تعداد کودکان را ایجاد میکند. در این شرایط هرم سنی مقعر شکل – که خاص کشورهای با میزانهای بالای رشد جمعیتی است میشود. بعد از مدتی میزانهای باروری شروع به کاهش میکند و در نتیجه تغییرات اساسی در ساختار سنی جمعیت آغاز میشود.**

• مرحله دوم گذار ساختار سنی، **فاز جوانی** است که طی آن تورم به سنین جوانی میرسد، سپس تورم به سنین میانسالی منتقل شده و آن **فاز سوم یعنی فاز بلوغ** را مشخص خواهد کرد. بعد از آن، یعنی بیش از ۶۰ سال از آغاز کاهش باروری، تورم وارد سنین سالمندی شده و فاز سالمندی جمعیت را شکل خواهد داد.

• در فاز سوم گذار جمعیتی، به علت کاهش سریع باروری و مرگ و میر، موج جمعیتی به سمت سنین سالمندی حرکت کرده و در نتیجه سهم جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر افزایش چشمگیری می‌یابد.

• در این حالت که تورم جمعیتی از دامنه سنین فعالیت خارج شده و وارد سنین سالمندی می‌شود، هرم سنی استوانه‌ای شکل می‌گردد. در این شرایط جمعیت در سنین فعالیت، نسبت قابل توجهی از جمعیت سالمند را بایستی حمایت کند.

فازهای مختلف گذار ساختار سنی جمعیت ایران، ۱۳۳۵-۱۴۳۰

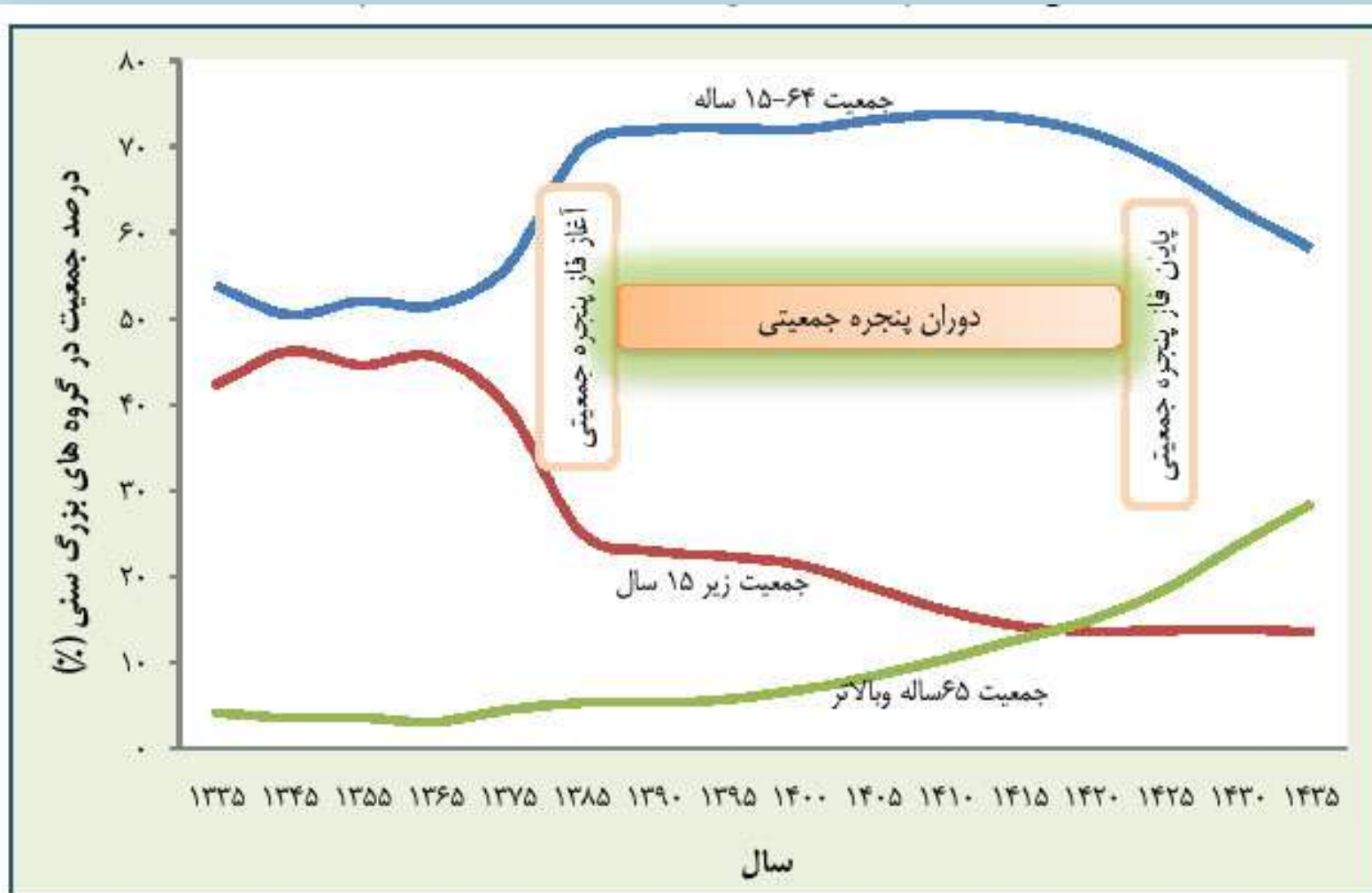
منبع: پردازش بر اساس نتایج سرشماری‌ها و برآوردهای جمعیتی سازمان ملل ۲۰۱۱.

پنجره جمعیتی، زمان بندی و طول مدت آن در ایران

- پنجره جمعیتی، دوره زمانی نسبتاً کوتاه از تحولات جمعیتی یک کشور است که در طول آن نسبت جمعیت سنین فعالیت به حداکثر می رسد و نوعی ساختار جمعیتی مطلوب برای شتاب بخشیدن به رشد اقتصادی مهیا می شود.
- با توجه به افزایش نسبت جمعیت سنین فعالیت و کاهش نسبت های وابستگی سنی، ایران در سال ۱۳۸۵ وارد فاز پنجره جمعیتی شده است.

• وضعیت **پنجره جمعیتی** در تاریخ جمعیتی هر ملت معمولاً فقط **یک بار** اتفاق می افتد عمر کوتاهی دارد و اگر به درستی هدایت شود • می تواند به توسعه کشور به نحو شایان توجهی کمک کند. در غیر این صورت به جای کمک به توسعه اقتصادی و اجتماعی، به مانع بزرگی در مسیر توسعه تبدیل می شود و حتی می تواند به انحطاط یک ملت بیانجامد.

فاز پنجره جمعیتی ایران، طول مدت، آغاز و پایان آن

منبع: پردازش بر اساس نتایج سرشماری های جمعیتی ایران ۸۵-۱۳۳۵؛ و برآوردهای جمعیتی سازمان ملل ۲۰۱۱.

پنجره جمعیت و فرصتها و آثار اقتصادی آن

- گذار ساختار سنی و پنجره جمعیتی بستری برای رشد و توسعه اقتصادی کشور محسوب می شود، در طول دوره ای که پنجره فرصت گشوده می شود، هزینه های عمومی که در برنامه های اجتماعی نظیر آموزش و بهداشت صورت گرفته بود به سمت سرمایه گذاری در بخش های تولیدی و زیرساخت ها هدایت می شود، در سطح خرد نیز خانواده ها می توانند هزینه های جاری را به سمت پس انداز و ارتقای استانداردهای زندگی جهت دهند.

افزایش درصد جمعیت در سن کار نسبت به کل جمعیت موجب
افزایش تولید ناخالص داخلی می‌شود

نظریه پنجره جمعیتی به شکل‌های متفاوتی منجر به بروز
فرصت‌ها برای رشد تولید سرانه می‌شود. افزایش درصد
جمعیت در سن کار نسبت به کل جمعیت موجب افزایش
تولید ناخالص داخلی می‌شود، به عبارت دیگر افزایش
تعداد تولیدکنندگان (جمعیت در سن کار) نسبت به تعداد
مصرف کنندگان (جمعیت کودکان و نوجوانان و
سالمندان) بطور طبیعی افزایش تولید سرانه را بدنبال
دارد. (بلوم، ۲۰۰۱)

پنجره جمعیت و فرصت های فرهنگی اجتماعی آن

**در این فرصت می توان برای ایجاد
زیرساخت هایی در جهت ارتقاء فرهنگ و
علم و تربیت و تولید نیروی انسانی صالح
و سالم، برنامه ریزی و سرمایه گذاری
کرد.**

نتایج و پیامدهای اقتصادی پنجره جمعیتی

در این زمینه بلوم و ویلیامسون (۱۹۹۸) معتقدند که پنجره و موهبت جمعیتی به دو دلیل موجب ایجاد فرصت‌هایی برای رشد تولید سرانه و رشد اقتصادی می‌شود:

۱- افزایش تولید ملی: نوعی تأثیر خالص ساختار سنی بر GDP کل وجود دارد؛ افزایش جمعیت در سنین فعالیت منجر به افزایش نسبت تولیدکنندگان به مصرف‌کنندگان می‌شود.

۲- مدیریت مصرف که به اثرات رفتاری ساختار سنی در حال تغییر برمی‌گردد. اثرات رفتاری اشکال مختلفی دارند، زیرا در یکسو، بدنه در حال رشدی از نیروی کار جوان در ساختار نیروی کار وجود دارد که می‌تواند بهره‌وری و تولید را افزایش دهد و در سوی دیگر، با توجه به الگوی چرخه زندگی، تغییرات ساختار سنی با ایجاد تغییراتی در الگوهای تولید و مصرف منجر به افزایش تولید و پس‌انداز می‌شود.

نتایج و پیامدهای اقتصادی پنجره جمعیتی

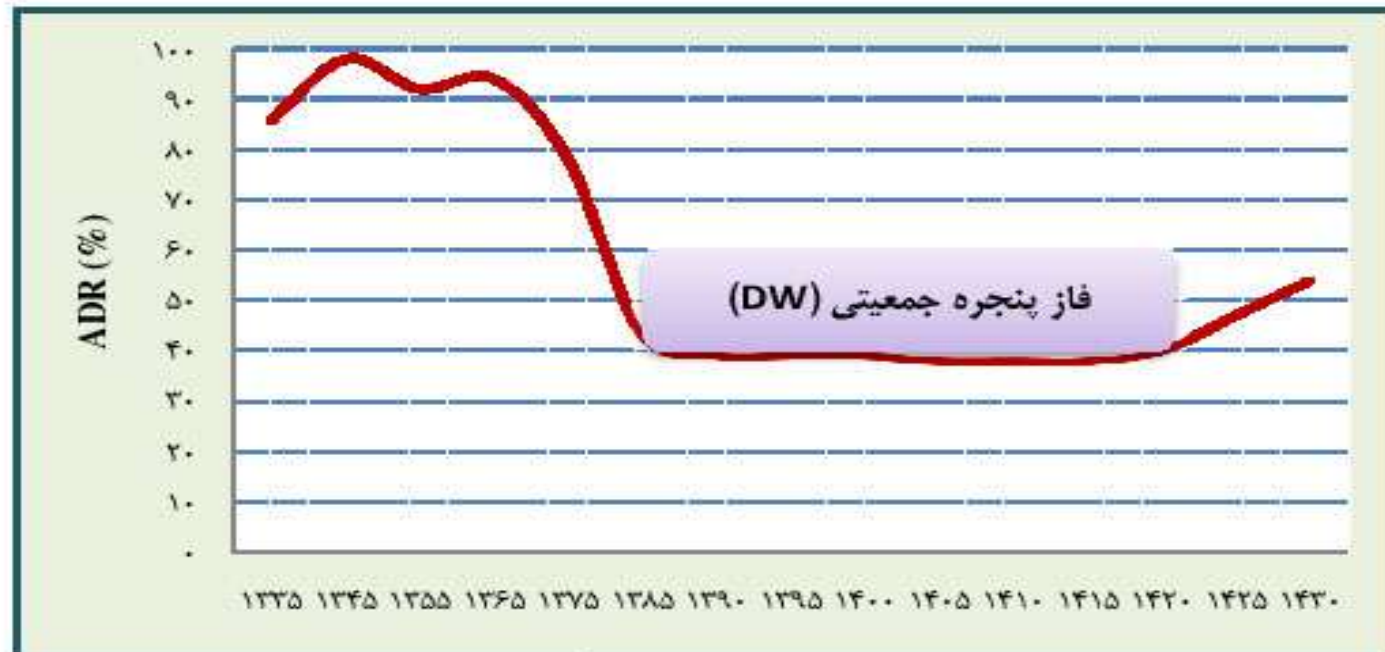
- (۱) افزایش عرضه نیروی کار**
- (۲) کاهش نسبت های وابستگی سنی**
- (۳) چرخه زندگی اقتصادی: نوسانات سنی تولید و مصرف**
- (۴) افزایش پس اندازها و سرمایه گذاری**
- (۵) کاهش فقر**

(۱) افزایش عرضه نیروی کار

- پنجره جمعیتی از طریق اثر مکانیکی افزایش بی سابقه نسبت جمعیت در سنین فعالیت در صورت فراهم کردن و مدیریت صحیح زمینه های حضور و ایجاد نیاز به تولیدات نیروی کار موجب افزایش عرضه نیروی کار می شود.
- در طول فاز پنجره جمعیتی، رشد جمعیت نیروی کار بیشتر از میزان رشد کل جمعیت می شود.

(۲) کاهش نسبت های وابستگی سنی

- یکی از پیامدهای بارز دوره پنجره جمعیتی، تغییر در نسبت های وابستگی سنی یا بار تکفل است، در بستر این فرایند با افزایش جمعیت در سنین فعالیت (۶۴-۱۵ ساله) شاخص نسبت وابستگی سنی کاهش می یابد.

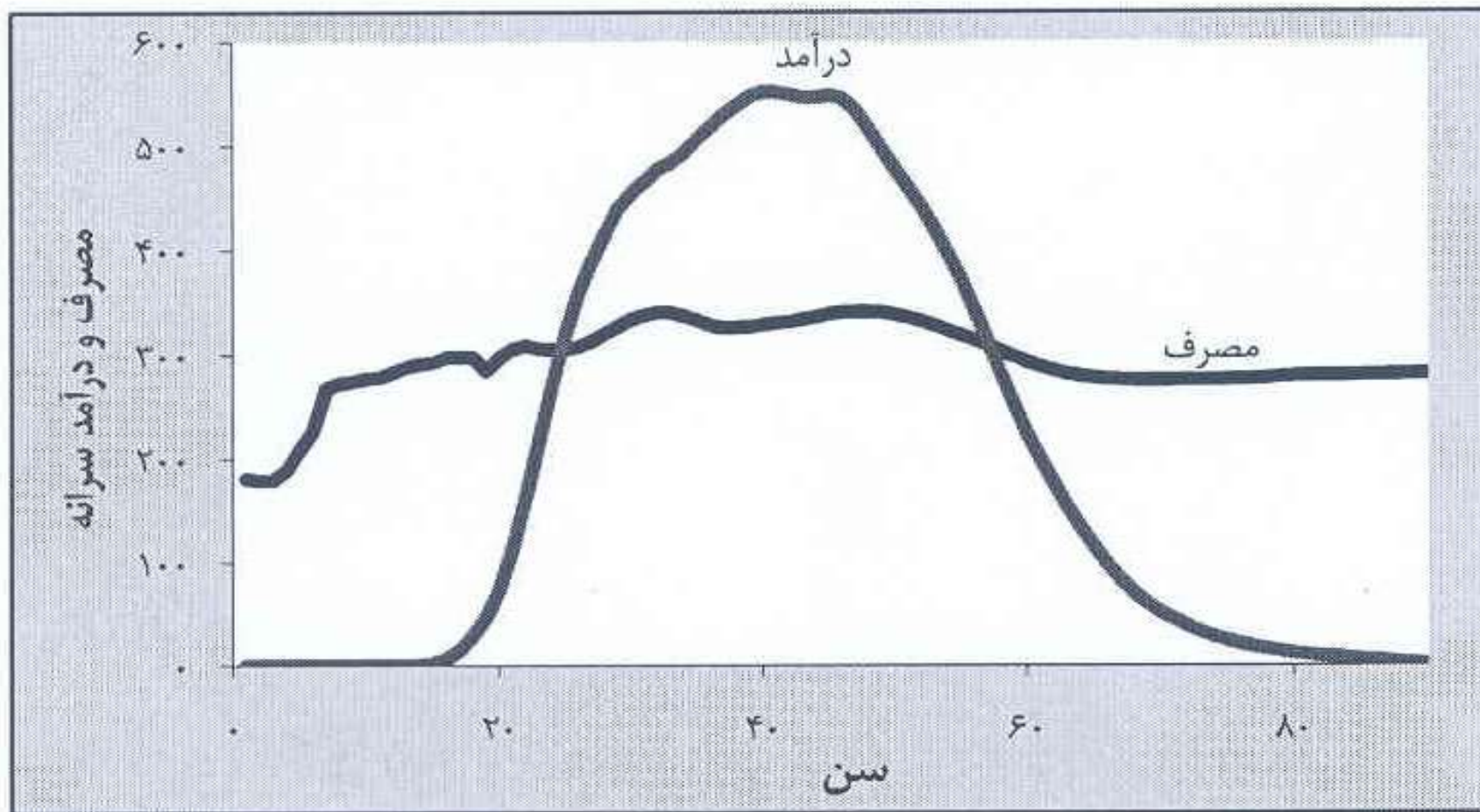

منبع: پردازش بر اساس نتایج سرشماری های جمعیتی ۸۵-۱۳۳۵؛ و برآوردهای جمعیتی سازمان ملل ۲۰۱۱.

(۳) چرخه زندگی اقتصادی: نوسانات سنی تولید و مصرف

- رفتار اقتصادی افراد به مرحله و جایگاه آنها در چرخه زندگی بسیار وابسته است.
- داشتن یک نسبت بزرگتر از جمعیت در سنین کار می تواند محرک رشد اقتصادی باشد، زیرا درآمد و انباشت سرمایه در این شرایط افزایش می یابد.
- دوره افزایش تولید و کاهش مصرف و مدیریت سرمایه به سوی زیرساخت ها.

نمودار چرخه زندگی اقتصادی آسیایی

منبع: بر اساس ماسون، لی و رونالد لی ۲۰۰۷

(۴) افزایش پس اندازها و سرمایه گذاری

- **تأثیرات افزایش جمعیت در سنین فعالیت در دوره پنجره جمعیتی بر پس اندازها می تواند به اثرات حسابداری و رفتاری تجزیه شود؛ تمایل به پس انداز کردن بخش زیادی از درآمد در میان جمعیت در سنین فعالیت بیشتر از کودکان و نوجوانان است. این موضوع هم در مدل های چرخه زندگی تولید، مصرف و هم مطالعات تجربی «رفتار پس اندازی افراد» در سنین مختلف نشان داده شده است.**

(۵) کاهش فقر

- پنجره جمعیتی می تواند شرایط مناسبی را برای کاهش فقر ایجاد کند. برای مثال، مطالعه ماسون و لی در برآورد تأثیرات پنجره جمعیتی بر کاهش فقر برای مناطق مختلف جهان نشان می دهد که پنجره و سود جمعیتی منجر به کاهش میزان های فقر در جهان در حال توسعه ۱۴ درصد در دوره بین ۱۹۶۰ و ۲۰۰۰ شده است و برآورد شده که میزان های فقر به علت سود جمعیتی حدود ۱۴ درصد دیگر در دوره ۲۰۰۰ و ۲۰۱۵ کاهش یابد.

پنجره جمعیتی یک فرصت منحصر به
فرد طلایی است که فرصت ها
و پتانسیل های زیادی را فراروی رشد و
توسعه اقتصادی کشور
فراهم می کند.

• در دوره ای که پنجره جمعیتی باز است سیاست گذاری و برنامه ریزی ها بایستی بطور خاص بر جمعیت در سنین فعالیت به ویژه جوانان متمرکز باشد. پنجره جمعیتی ایران که در آستانه سرشماری ۱۳۸۵ باز شده برای چهار دهه باز می ماند و حدود سال ۱۴۲۵ بسته می شود. از اینرو، سیاستگذاری ها و برنامه ریزی ها بایستی بیشتر مبدول به شرایط فعلی و چهار دهه بعدی باشند.

• برای بهره‌گیری از منافع اقتصادی نظیر رشد سریع تر نیروی کار و پتانسیل بیشتر انباشت سرمایه انسانی، نهادهای جامعه بایستی قابل انعطاف باشند و قادر باشند تا با واقعیت‌های در حال تغییر جمعیتی خود را انطباق دهند. ارزیابی نهادهای ایران نظیر مدارس، دانشگاه‌ها، بازار کار رسمی و ازدواج، بیانگر آنست که این نهادها انعطاف‌پذیری کافی را برای بهره‌گیری از این هدیه و سود جمعیتی ندارند و بایستی با مدیریت و طراحی مناسب این تغییرات مهندسی شوند.

نکات مهم:

۱- محدودیت زمانی فاز پنجره جمعیتی:

اثرات پنجره جمعیتی موقتی و گذراست و در نهایت پس از چهار دهه بسته خواهد شد. زیرا پویایی جمعیت و گذارهای ساختار سنی موجب می شود تا موج متورمی از جمعیت بزرگسال به سمت سالخوردگی حرکت کند و در نتیجه نسبت های وابستگی دوباره افزایش یابد و در صورت عدم برنامه ریزی مناسب با افزایش بار و فشار جمعیتی ناشی از ساختار سالمندی، منفعت جمعیتی تبدیل به بار جمعیتی می شود.

۲- توجه به روی دیگر سکه پنجره جمعیتی
یعنی تهدیدها، چالش ها و مسائل آن می باشد.

اگر سیاست های مناسب و موثر اتخاذ نشود، نه تنها این فرصت طلایی از دست می رود، بلکه می تواند با افزایش میزان بیکاری، اشتغال ناقص، افول سرمایه انسانی و اجتماعی، بی ثباتی سیاسی و غیره تبدیل به تهدید شود.

پایان